

ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ганна Красноступ

кандидатка юридичних наук, старша наукова співробітниця, провідна наукова співробітниця науково-дослідного сектору теорії інформації та інформаційного права науково-дослідного відділу інформаційного суспільства і права Державної наукової установи “Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України” (Київ, Україна)
ganna.krasnostup@gmail.com

УДК 343.2:070.17(477)

БЛОГЕРИ: СТАТУС, ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

АНОТАЦІЯ. На тлі сучасних змін у суспільно-політичному ландшафті, особливо в умовах виникнення правового режиму воєнного стану, соціальні мережі та онлайн-платформи стають місцем інтенсивної комунікації, де активно розгортається діяльність блогерів. Статус блогера, їхні засади діяльності та відповідальність набувають особливого значення у цих умовах, адже їхні публікації можуть впливати на суспільну думку, ставлення громадян до подій та рішень державної влади. Однак у контексті правового режиму воєнного стану виникають численні питання, пов’язані з правовим статусом блогерів, межами їхньої діяльності та відповідальністю за розповсюдження інформації.

Ця тема вимагає детального аналізу та систематизації правових, соціологічних та етичних аспектів діяльності блогерів під час правового режиму воєнного стану, що робить її актуальною та важливою для подальших досліджень. У світлі невизначеності та розвитку нових засобів комунікації, а також змін у правовому полі, розуміння ролі та відповідальності блогерів є важливим кроком до забезпечення належної інформаційної безпеки, правопорядку та захисту прав громадян під час надзвичайних ситуацій.

Метою статті є дослідження питання правового регулювання визначення статусу блогерів, засад їхньої діяльності та відповідальності, зокрема й під час правового режиму воєнного стану, а також підготовка пропозицій стосовно удосконалення законодавства про інформацію у цій частині.

Стаття базується на аналізі правового поля, наукових джерел, законодавства та практичних прикладів із вітчизняної і світової практики. Висновки дослідження сприяють кращому розумінню ролі та впливу блогерів у ситуаціях воєнного стану, а також визначенню можливих шляхів покращення правового регулювання їхньої діяльності з урахуванням необхідності забезпечення інформаційної безпеки.

На законодавчому рівні поняття “блогер” не є універсально визначеним у більшості країн світу. Термін “блогер” є більш суб’єктивним і відноситься до людей, які

створюють і публікують власний контент в інтернеті на різних платформах, таких як вебблоги, соціальні медіа тощо. Визначення цього терміна може бути включено до внутрішніх правил конкретних платформ або місцевих правил регулювання. Законодавство інших країн частіше регулює окремі аспекти діяльності блогерів, такі як авторське право, реклама, захист даних тощо, але сам термін “блогер” не завжди має юридичне визначення.

Правове регулювання статусу та діяльності блогерів в Україні є актуальним з огляду на необхідність: захисту їх професійної діяльності (поширення суспільно необхідної інформації); притягнення їх до відповідальності за поширення забороненої законом інформації. При цьому гарантування безпеки й захисту блогерів, журналістів та інших медіаучасників є передумовою для їх можливості ефективно брати участь у суспільному обговоренні.

Ключові слова: блогер; медіа; журналіст; представник медіа; воєнний стан.

Сьогодні в усьому світі з’явилася тенденція, коли кожен користувач мережі Інтернет, конкуруючи з медіа, може масово поширювати інформацію до необмеженого кола осіб. При цьому створюється певний контент, який миттєво поширюється серед знайомих, друзів, незнайомих осіб, колег і друзів незнайомих осіб. Такий ланцюжок може бути схожим на морську хвилю, а може у дуже стислий період у часі стати справжнім цунамі.

Закон України “Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста” (далі – Закон)¹ розрізняє два поняття: “журналіст” та “особи, що прирівнюються до журналістів”. Так, у ст. 1 Закону передбачено, що журналіст – це творчий працівник суб’єкта у сфері медіа, який професійно збирає, одержує, створює, редагує, поширює і забезпечує підготовку інформації для медіа. Статус журналіста підтверджується документом, виданим суб’єктом у сфері медіа, професійною чи творчою спілкою журналістів. Документ, що підтверджує статус журналіста, має містити найменування та вид медіа, його ідентифікатор у Реєстрі суб’єктів у сфері медіа або найменування професійної чи творчої спілки, фото, прізвище, ім’я та по батькові журналіста, номер документа, дату видачі і строк його дії, підпис особи, яка видала документ.

У частині 2 ст. 15 Закону передбачено, що до журналістів для цілей цієї статті, статей 12 і 13 прирівнюються кіно- і телеоператори, режисери та інші працівники суб’єктів у сфері медіа, якщо вони за необхідності входять до складу відряджених творчих груп. Таким чином, Закон передбачає прирівняння цих осіб лише в частині стажу роботи, охорони праці, відрядження журналістів (статті 12, 13 та 15 Закону).

¹ Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста: Закон України від 23 вересня 1997 р. № 540/97-ВР <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97-%D0%B2%D1%80#Text>> (дата звернення: 11.09.2023).

На нашу думку, блогер – це особа, яка публікує власні записи, коментарі, відео, фотографії тощо в мережі Інтернет, зазвичай на своєму веб-сайті або на інших онлайн-платформах, з метою висловлювання своїх думок, ідей, коментарів, а також спілкування з аудиторією. При цьому слід враховувати, що сьогодні блогерами можуть бути навіть діти молодшого шкільного віку.

Одним із зобов'язань України, що випливає з її членства в Раді Європи, є, зокрема, обов'язок забезпечувати належне виконання рішень Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Згідно з ч. 1 ст. 46 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція)² і ст. 2 Закону України “Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини”³ рішення ЄСПЛ є обов'язковими для виконання. Під виконанням рішення ЄСПЛ слід розуміти виплату відшкодування, а також вжиття державою додаткових заходів індивідуального характеру, спрямованих на усунення конкретного порушення, визначеного в рішенні ЄСПЛ, та заходів загального характеру, спрямованих на усунення підстав для надходження до ЄСПЛ аналогічних заяв проти України у майбутньому.

Нині під посиленням наглядом Комітету міністрів Ради Європи (далі – Комітет) Рішення ЄСПЛ у справі “Гонгадзе проти України”⁴, яке стосується порушення ст. 2 Конвенції у зв'язку з відсутністю ефективного розслідування викрадення та смерті журналіста, ст. 3 Конвенції з огляду на принизливе поводження з вдовою журналіста органами досудового розслідування, а також порушення ст. 13 Конвенції у зв'язку з відсутністю ефективних засобів правового захисту та компенсації. Справа про зникнення пана Гонгадзе привернула увагу багатьох міжнародних організацій. Її розглядали у контексті свободи засобів масової інформації в Україні, стан якої вже протягом декількох років критикували на міжнародному рівні.

Відповідно до ст. 1 Закону України “Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини” виконання рішення ЄСПЛ передбачає, крім виплати справедливої сатисфакції, вжиття додаткових заходів індивідуального та загального характеру. Заходами загального характеру відповідно до ст. 13 Закону є заходи, спрямовані на усунення зазначеної в рішенні проблеми, зокрема через внесення змін до чинного законодавства та практики його застосування.

² Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text> (дата звернення: 11.09.2023).

³ Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV <<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/3477-15#Text>> (дата звернення: 11.09.2023).

⁴ Гонгадзе проти України: Рішення Європейського суду з прав людини від 8 листопада 2005 р., заява № 34056/02 <<https://minjust.gov.ua/files/general/2023/03/27/20230327181034-40.pdf>> (дата звернення: 11.09.2023).

На практиці, за загальним правилом, остаточне рішення ЄСПЛ передається Комітету, який здійснює нагляд за його виконанням. Нині рішення у справі “Гонгадзе проти України” залишається невиконаним. У рішенні Комітету, ухваленому на 1390-му засіданні від 3 грудня 2020 р., делегати повторно висловили стурбованість щодо “вузького” визначення поняття “журналіст” у Кримінальному кодексі України, ще раз наголосили, що органи влади, відповідно до Конвенції, зобов’язані застосувати ініціативний підхід у питаннях, що стосуються погроз і злочинів проти осіб, які реалізують своє право на свободу вираження поглядів, незалежно від їх офіційного професійного статусу. Також делегати закликали органи влади внести зміни до законодавства, відповідно до стандартів Ради Європи, зокрема, Рекомендації Комітету державам-членам стосовно захисту журналістики і безпеки журналістів та інших медіаучасників (CM/Rec(2016)4) (далі – Рекомендація CM/Rec(2016)4)⁵, не обмежуючи захист тих, хто офіційно визнаний журналістами.

Так, у Рекомендації CM/Rec(2016)4 державам-членам щодо захисту журналістики й безпеки журналістів та інших працівників медіа Комітет зазначив про те, що тривожним і неприйнятним є те, що журналісти й інші медіаучасники в Європі все частіше стають об’єктами погроз, утисків, переслідувань, залякувань, безпідставного позбавлення волі, фізичних нападів, катувань і навіть убивств через проведення ними розслідувань, висловлення власної думки чи висвітлення певних тем, особливо коли це стосується зловживання владою, корупції, порушень прав людини, злочинної діяльності, тероризму та фундаменталізму.

Ця тривожна ситуація не обмежується професійними журналістами й іншими працівниками традиційних медіа. Як зазначають, ЄСПЛ та багато інших міждержавних органів, зокрема й Організація Об’єднаних Націй (далі – ООН), у своєму Плані дій щодо безпеки журналістів і проблеми безкарності, Комітет з питань прав людини, національних меншин і міжнародних відносин у своєму Загальному коментарі № 34, визначення працівників медіа розширилося в результаті появи нових форм медіа цифрової ери. Воно охоплює тих, хто робить внесок у громадське обговорення та хто веде журналістську діяльність або виконує функції громадського контролю.

У Додатках до Рекомендації CM/Rec(2016)4 Комітет дав вказівку державам-членам забезпечити комплексну законодавчу базу, яка надасть змогу журналістам та іншим учасникам медіа брати участь у громадських обговореннях ефективно та без остраху.

⁵ Recommendation CM/Rec(2016)4 of the Committee of Ministers to member States on the protection of journalism and safety of journalists and other media actors. Adopted by the Committee of Ministers on 13 April 2016 at the 1253rd meeting of the Ministers’ Deputies <https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016806415d9> (accessed: 11.09.2023).

Законодавча база, зокрема й положення кримінального права, які стосуються захисту фізичної та моральної цілісності особи, повинна ефективно впроваджуватись, насамперед через адміністративні механізми та визнання особливої ролі журналістів та інших учасників медіа в демократичному суспільстві⁶.

Крім того, Комітет привернув увагу до того, що актуальний технологічний розвиток змінює традиційне середовище медіа, як це описано, зокрема, у Рекомендації CM/Rec(2011)7, стосовно нового визначення медіа, що привело до виникнення нових концепцій медіа та нового розуміння динамічної екосистеми медіа. Відповідно до п. 9 Додатку до Рекомендації CM/Rec(2016)4 розвиток інформаційних і комунікаційних технологій спрощує участь у суспільному обговоренні для все більш широкого та різноманітного спектру суб'єктів. Тому ЄСПЛ неодноразово зазначав, що окремі особи, організації громадянського суспільства, інформатори та вчені, на додачу до професійних журналістів та медіа, можуть значним чином сприяти суспільному обговоренню і таким чином відігравати роль, подібну чи рівноцінну тій, яку традиційно відіграють інституціалізовані медіа та професійні журналісти.

У своїх рекомендаціях Комітет проаналізував визначення журналістики іншими міжнародними організаціями, зокрема, Комітет з прав людини ООН також зазначив, що

журналістика – це діяльність, яку веде широке коло осіб, зокрема й професійні журналісти на умовах постійної зайнятості, аналітики, блогери й інші особи, які самостійно публікують інформацію будь-якого типу у друкованих виданнях, мережі Інтернет чи деінде.⁷

Генеральна Асамблея ООН також визнала, що журналістика постійно розвивається і включає здобутки інституцій медіа, окремих осіб і низки організацій, які шукають, одержують або надають інформацію чи ідеї будь-якого типу як онлайн, так і офлайн і таким чином сприяють суспільному обговоренню⁸. Згідно з Планом дій ООН щодо безпеки журналістів та проблеми безкарності

захист журналістів не повинен обмежуватися особами, які офіційно визнані журналістами, він поширюється на інших осіб, зокрема праців-

⁶ Recommendation CM/Rec(2016)4 (n 5).

⁷ UN Human Rights Committee: General Comment No. 34 <<https://www.justiceinitiative.org/uploads/5332d9b3-c57a-4d5c-9a99-89b7da93889f/UNHRCgeneral-comment34-20110725.pdf>> (accessed: 11.09.2023).

⁸ 76/173. The safety of journalists and the issue of impunity. Resolution adopted by the General Assembly on 16 December 2021 <<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N21/403/39/PDF/N2140339.pdf?OpenElement>> (accessed: 11.09.2023).

ників медіа громад й громадянських журналістів та інших осіб, які можуть використовувати нові медіа як засіб звернення до своєї аудиторії⁹.

Комітет покладає обов'язок на державу гарантувати справжню свободу кожній особі, яка перебуває під її юрисдикцією, і забезпечити журналістів й інших учасників медіа від необґрунтованих арештів, незаконних затримань або умисних зникнень. Ідеться про гарантування безпеки й захисту журналістів та інших учасників медіа – це передумова для їх можливості ефективно брати участь у суспільному обговоренні. Постійні залякування, погрози і насильство щодо журналістів та інших учасників медіа у поєднанні з нездатністю притягнути до відповідальності винних у скоєнні таких правопорушень породжують страх і мають ефект стримування для свободи вираження поглядів і суспільного обговорення. Крім того, Європейська комісія “За демократію через право” (Венеційська комісія) у своєму Звіті про демократичний нагляд за сигналами розвідувальних органів у частині здійснення правоохоронними органами або органами безпеки масового перехоплення даних за 2015 р. зазначила, що журналісти є групою, яка потребує особливого захисту, оскільки пошук їхніх контактів може виявити їхні джерела (і ризик виявлення може бути потужною перешкодою для викривачів)¹⁰. Згідно зі Звітом професію журналіста було нелегко визначити, оскільки неурядові організації також формували громадську думку, і навіть блогери могли претендувати на такий самий захист. У світлі викладеного, особи, які здійснюють функцію громадського контролю через збирання і поширення суспільно необхідної інформації на невизначене коло осіб, проте не мають відповідного статусу, мають користуватися належним правовим захистом з урахуванням стандартів Ради Європи.

Крім того, відповідно до частин 1–2 ст. 13 Закону України “Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини” заходи загального характеру вживаються з метою забезпечення додержання державою положень Конвенції, порушення яких встановлене Рішенням, забезпечення усунення недоліків системного характеру, які лежать в основі виявленого ЄСПЛ порушення, а також усунення підстави для надходження до нього заяв проти України, спричинених проблемою, що вже була предметом розгляду в ЄСПЛ. Заходами загального характеру є заходи, спрямовані на усунення зазначеної в Рішенні системної проблеми та її першопричини, зокрема: внесення змін до чинного

⁹ CI-12/CONF.202/6. UN Plan of Action on the Safety of Journalists and the Issue of Impunity <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/issues/journalists/2023-01-31/un-plan-on-safety-journalists_en.pdf> (accessed: 11.09.2023).

¹⁰ CDL-AD(2015)011. Report On the Democratic Oversight of Signals Intelligence Agencies, adopted by the Venice Commission at its 102nd Plenary Session (Venice, 20–21 March 2015) <[https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2015\)011-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2015)011-e)> (accessed: 11.09.2023).

законодавства та практики його застосування. Тобто виконання рішення “Гонгадзе проти України” потребує приведення національного законодавства у відповідність до стандартів Ради Європи в частині поширення гарантій захисту на осіб, які формально не набули статусу журналіста та не пов’язані трудовими відносинами із медіа.

З огляду на наведене, пп. 8 п. 2 Рекомендацій парламентських слухань на тему “Безпека діяльності журналістів в Україні: стан, проблеми і шляхи їх вирішення”¹¹ Верховній Раді України рекомендовано привести у відповідність до європейських стандартів визначення понять “журналіст” і “журналістська діяльність”, виключивши ознаку систематичності такої діяльності, з метою охоплення захистом і тих осіб, які несистематично займаються журналістикою і зазнали втручання у свою журналістську діяльність, та уникнення необхідності доведення протиправного наміру перешкоджання журналістській діяльності.

На думку Р. Головенка, вплив блогів уже в деяких аспектах конкурує з впливом медіа. Попри те статус блогерів залишається розмитим, значною мірою через об’єктивні причини. Адже зараз більша частина громадян є користувачами інтернету й створює певний контент, додає в друзі всіх без розбору – не завжди просто визначити, коли користувач із великою кількістю друзів чи підписників у соцмережах набуває медійного впливу, характерного для блогера¹².

У Національному класифікаторі України ДК 003:2010 “Класифікатор професій”¹³ передбачено професійне угруповання “Письменники, редактори та журналісти” (код 2451.2), до якого вміщені не тільки професійні назви робіт зі словом “журналіст” (наприклад, “Журналіст”, “Журналіст мультимедійних видань засобів масової інформації”), а й інші назви, пов’язані з журналістською діяльністю “Коментатор”, “Кореспондент”, “Оглядач”, “Політичний оглядач”, “Редактор” тощо.

Також назви посад журналістського спрямування можна визначити згідно з Переліком посад журналістів державних і комунальних суб’єктів у сфері медіа, які прирівнюються до посад керівних працівників, спеціалістів секретаріату (апарату) відповідного державного органу або органу місцевого самоврядування, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2016 р. № 1038 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України, яка набере чинності 31 березня 2024 р.)

¹¹ Рекомендації парламентських слухань на тему: “Безпека діяльності журналістів в Україні: стан, проблеми і шляхи їх вирішення”, схвалені Постановою Верховної Ради України від 14 січня 2020 р. № 456-IX <<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/456-IX#Text>> (дата звернення: 11.09.2023).

¹² Р. Головенко, “Правовий статус блогерів в Україні: аналіз ІМІ” (Інститут масової інформації, 28.06.2023) <<https://imi.org.ua/monitorings/pravoviy-status-bloggeriv-v-ukrayini-analiz-imi-i53699>> (дата звернення: 11.09.2023).

¹³ Національний Класифікатор України ДК 003:2010 “Класифікатор професій”, затверджений наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики України від 28 липня 2010 р. № 327 <<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10#Text>> (дата звернення: 11.09.2023).

“Про умови оплати праці журналістів державних і комунальних суб’єктів у сфері медіа”¹⁴. Професійні назви посад, передбачені у наведеному Переліку, відповідають назвам Класифікатора професій. Крім цього, посади режисерів (код 2455.2), телеоператорів (код 3132) та інших працівників суб’єктів у сфері медіа можуть бути прирівняні до журналістів за умовами і нормами статей 12, 13 та 15 Закону України “Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста” у випадку, якщо вони за необхідністю входять до складу відряджених творчих груп.

Європейський підхід щодо врегулювання статусу “блогерів” також полягає у використанні більш широкого поняття. Рекомендації CM/Rec(2016)4 “Про захист журналістики та безпеку журналістів та інших медійних суб’єктів” разом із журналістами використовують поняття “інші медіа-актори” або “інші медійні суб’єкти”. Водночас у п. 37 зазначено, що “свавільне використання адміністративних заходів, таких як реєстрація та акредитація блогерів, користувачів інтернету тощо” розглядається у негативному значенні¹⁵.

Щодо правого регулювання статусу блогерів та порядку їхньої діяльності в Україні зазначимо: чинне національне законодавство не містить визначення терміна “блогер”. Відповідно до усталеної практики нормопроекування не потребують пояснень загальноновживані терміни, що застосовуються у праві в тому ж значенні, що й у побуті.

“Блогер” за українським законодавством може добровільно зареєструватися як суб’єкт у сфері онлайн-медіа. Згідно з ч. 3 ст. 16 Закону України “Про медіа”¹⁶ особа, яка регулярно поширює масову інформацію під своїм редакційним контролем через власні облікові записи на платформах спільного доступу до інформації, має право добровільно зареєструватися як суб’єкт у сфері онлайн-медіа в порядку, передбаченому ст. 63 цього Закону.

В експертному середовищі постає запитання, чи отримує такий зареєстрований блогер статус журналіста? Р. Головенко вважає, що це залежить від сфери правовідносин і від того, яке законодавче визначення до них застосовується. Наприклад, у Кримінальному кодексі України примітка до ст. 345¹ визначає:

Під професійною діяльністю журналіста в цій статті <...> слід розуміти систематичну діяльність особи, пов’язану зі збиранням, одержанням,

¹⁴ Про умови оплати праці журналістів державних і комунальних суб’єктів у сфері медіа: постанова Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2016 р. № 1038 <<https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennia-zmin-do-postanovy-kabinetu-ministriv-ukrainy-vid-28-hrudnia-2016-r-1038-915-250823>> (дата звернення: 11.09.2023).

¹⁵ Recommendation CM/Rec(2016)4 (п 5).

¹⁶ Про медіа: Закон України від 13 грудня 2022 р. № 2849-IX <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>> (дата звернення: 11.09.2023).

створенням, поширенням, зберіганням або іншим використанням інформації з метою її поширення на невизначене коло осіб через друковані засоби масової інформації, телерадіоорганізації, інформаційні агентства, мережу Інтернет¹⁷.

Тобто, гіпотетично, блогер має вважатися журналістом за цим визначенням (як і його помічники, асистенти тощо, якщо такі є), хоча на практиці правоохоронці визнають за журналістів переважно тих, хто поширює інформацію через зареєстроване державою медіа¹⁸.

Згідно з п. 11 ч. 1 ст. 8 Закону України “Про правовий режим воєнного стану”¹⁹ в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати регулювання роботи медіа.

З метою об’єктивного висвітлення подій, забезпечення інформування населення та світової спільноти про воєнні злочини, які вчиняє Російська Федерація під час її широкомасштабної збройної агресії проти України, а також попередження витоку інформації з обмеженим доступом, запобігання поширенню представниками засобів масової інформації (зокрема й іноземними) та публічними особами, до думки яких прислухається громадськість (лідери думок, блогери тощо) відомостей, розголошення яких може призвести до обізнаності противника про дії Збройних Сил України та інших складових сил оборони, негативно вплинути на хід виконання завдань за призначенням під час дії правового режиму воєнного стану, Головнокомандувачем Збройних Сил України видано наказ від 3 березня 2022 р. № 73 “Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборону та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану”²⁰. Цим наказом “блогерів” *прирівняно до представників медіа*, тим самим поширено на них:

- алгоритм роботи з акредитованими представниками засобів масової інформації під час дії правового режиму воєнного стану;
- порядок акредитації представників засобів масової інформації під час дії правового режиму воєнного стану;

¹⁷ Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III <<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2341-14#Text>> (дата звернення: 11.09.2023).

¹⁸ Головенко (н 12).

¹⁹ Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>> (дата звернення: 11.09.2023).

²⁰ Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану: Наказ Головнокомандувача Збройних Сил України від 3 березня 2022 р. № 73 <https://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/nakaz_73_zi_zminamu.pdf> (дата звернення: 11.09.2023).

– правила роботи представника засобу масової інформації у районі ведення бойових дій.

Крім цього, 30 травня 2023 р. було внесено зміни до Закону України “Про рекламу”²¹, які набрали чинності 2 жовтня 2023 р. Згідно з ними можна вести мову про правове регулювання в Україні “поширення реклами блогерами”. Так, акт не містить визначення поняття “блогер”, але визначає користувацький контент як інформацію (зокрема користувацьке відео), що створюється та/або поширюється особами на платформах спільного доступу до відео та на платформах спільного доступу до інформації (*Facebook, Instagram, LinkedIn*) або з використанням електронних комунікацій (*Messenger, Viber, Telegram*). Якщо такий контент створений блогерами на замовлення, то він має маркуватись відповідно до прописаних у законі норм. У протилежному випадку блогери нестимуть відповідальність.

Щодо притягнення блогерів до відповідальності за порушення законодавства зазначимо. Статтею 17 Закону України “Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста” врегульоване питання відповідальності за посягання на життя і здоров’я журналіста, інші дії проти нього та відповідальність журналіста за завдану ним моральну (немайнову) шкоду, а ст. 24 Закону України “Про інформацію”²² врегульовує питання щодо заборони втручання у професійну діяльність журналістів і медіа.

Щодо відповідальності на практиці є свої особливості, адже поширювача інформації, якщо це не зареєстроване медіа чи якась відома особа, далеко не завжди легко можна ідентифікувати. Частина блогерів не підписується своїм іменем або використовує псевдонім (це нікому не заборонено, хоча окреме таке право виписане лише для журналістів). Звісно, важче ідентифікувати блогера, який пише тексти, ніж того, хто записує відео за власною участю чи розміщує в блозі фото зі своїм зображенням²³.

24 лютого 2022 р. Верховна Рада України ухвалила декілька законів про внесення змін до Кримінального кодексу України²⁴ за поширення незаконного контенту, зокрема до ст. 111¹ “Колабораційна діяльність”, ст. 114² “Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану”, ст. 436² “Виправдовування, визнан-

²¹ Про рекламу: Закон України від 3 липня 1996 р. № 270/96-ВР <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80/ed20231002#Text>> (дата звернення: 11.09.2023).

²² Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII <<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2657-12#Text>> (дата звернення: 11.09.2023).

²³ Головенко (н 12).

²⁴ Кримінальний кодекс України (н 17).

ня правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників” та ст. 435¹ “Образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю”. Вказані статті встановлюють відповідальність осіб, зокрема і блогерів, за поширення забороненої інформації, передбаченої відповідним складом злочину.

На цьому етапі слід проілюструвати, яким чином “блогерство” регулюється в інших країнах світу. Нині у США регулювання діяльності блогерів немає чіткої федеральної системи. Зазвичай правила й обмеження стосуються конкретних аспектів діяльності, таких як реклама, авторське право або образливий контент, і вони можуть відрізнятися залежно від штату або платформи. Нижче наведемо аспекти, які впливають на діяльність блогерів у США.

Авторське право. Блогери повинні дотримуватися правил авторського права, коли використовують матеріали інших авторів, такі як зображення, відео або тексти.

Реклама. Якщо блогери отримують компенсацію або безкоштовні продукти в обмін на рекламу, їм потрібно вказати це у своїх публікаціях і дотримуватися правил Федеральної торгової комісії (*Federal Trade Commission, FTC*).

Образливий контент (мова ворожнечі). Закони про образливий або зневажливий контент можуть відрізнятися залежно від штатів. Блогери можуть бути притягнуті до відповідальності за розпалювання ненависті або образливі висловлювання.

Захист конфіденційності та дані користувачів. Якщо блогери збирають особисті дані від своїх користувачів, вони повинні дотримуватися законів про захист конфіденційності та *GDPR* (якщо це стосується європейських користувачів).

Закони щодо дітей і молоді. Якщо контент спрямований на дітей, діяльність блогера може підпадати під “*Children’s Online Privacy Protection Act, COPPA*”²⁵ і інші закони, які регулюють обробку даних дітей.

При цьому деякі місцеві органи можуть встановлювати обмеження на зйомку в певних місцях або вимагати спеціальних дозволів. Я. Нечипорук під час дослідження правового статусу блогерів зробив висновок про те, що в США судова практика схиляється до прирівнювання блогерів до журналістів та надання їм рівного захисту²⁶. Загалом регулювання діяльності блогерів у США розподіляється між федеральним і місцевим законодавством, а також залежить від конкретного контексту і виду діяльності блогера. Блогерам слід бути обізнаними з відповідними законами та правилами, які стосуються їхньої конкретної ситуації.

²⁵ Children’s Online Privacy Protection Act of 1998 <<https://uscode.house.gov/view.xhtml?req=granuleid%3AUSC-prelim-title15-section6501&edition=prelim>> (accessed: 11.09.2023).

²⁶ Я. Нечипорук, ‘Правовий статус блогера’ (2022) 9 Юридичний електронний науковий журнал 175 <http://lsej.org.ua/9_2022/41.pdf> (дата звернення: 11.09.2023).

Натомість у Китаї регулювання діяльності блогерів цілком відрізняється від американської практики. Діяльність блогерів піддається строгому контролю та регулюванню, особливо на популярних платформах соціальних медіа, таких як *Weibo* (китайський аналог *Twitter*) та *WeChat*. Основні способи регулювання діяльності блогерів у Китаї включають:

- *цензуру та контроль контенту*. Китайський уряд має великий вплив на соціальні медіа, і він активно фільтрує та блокує контент, який вважається небажаним або політично небезпечним. Це включає в себе цензуру політичних думок, новини та висловлювання, які можуть підірвати авторитет Комуністичної Партії Китаю;

- *ліцензування та реєстрацію*. Блогери зобов'язані отримати спеціальні ліцензії для розміщення контенту в мережі, особливо якщо їхні публікації набирають популярності або стосуються важливих тем;

- *популярні блогери* зобов'язані розміщувати відомості про себе та своє місце проживання, щоб забезпечити відслідковування їхньої діяльності.

Слід привернути увагу до того, що уряд Китаю може блокувати доступ до платформ і сайтів, які не відповідають стандартам цензури. Це може включати блокування зовнішніх соціальних медіа та інших інтернет-ресурсів. Платформи соціальних медіа в Китаї проводять активну модерацию контенту та співпрацюють з урядом у цьому питанні. Можна стверджувати, що режим контролю над інтернетом у Китаї є одним із найсуворіших у світі, і ця ситуація може змінюватися з часом відповідно до політичних обставин.

Р. Маккіннон у своєму дослідженні “Китайська цензура 2.0: як компанії цензурують блогерів” привертає увагу до недостатньо вивченого рівня китайської інтернет-цензури: як китайські інтернет-компанії цензурують створений користувачами контент, зазвичай видаляючи його або забороняючи його публікацію. Дослідниця робить висновок, що вибір і дії приватних осіб і компаній можуть мати значний вплив на загальний баланс свободи та контролю в китайській блогосфері²⁷.

Висновки. На законодавчому рівні поняття “блогер” не є універсально визначеним у більшості країн світу. Термін “блогер” є більш суб'єктивним і відноситься до людей, які створюють і публікують власний контент в інтернеті на різних платформах, таких як вебблоги, соціальні медіа, *YouTube* тощо. Визначення цього терміна може бути включено до внутрішніх правил конкретних платформ або місцевих правил регулювання. Законодавство інших країн частіше регулює окремі аспекти діяльності блогерів, такі як авторське право, реклама, захист даних тощо, але сам термін “блогер” не завжди має юридичне визначення.

Правове регулювання статусу та діяльності блогерів в Україні є актуальним з огляду на необхідність:

²⁷ Rebecca MacKinnon, ‘China’s Censorship 2.0: How companies censor bloggers’ [2009] 14 (2) First Monday <<https://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/download/2378/2089>> (accessed: 11.09.2023).

1) захисту їхньої професійної діяльності (поширення суспільно необхідної інформації);

2) притягнення їх до відповідальності за поширення забороненої законом інформації (ст. 28 Закону України “Про інформацію”, ст. 28 Закону України “Про видавничу справу”²⁸, ст. 36 Закону України “Про медіа”, Законом України “Про державну таємницю”²⁹ у разі допуску в установленому порядку такого блогера до секретної інформації).

При цьому гарантування безпеки й захисту блогерів, журналістів та інших медіаучасників є передумовою для їх можливості ефективно брати участь у суспільному обговоренні.

Забезпечення свободи слова і захист національної безпеки в умовах воєнного стану в Україні є двома важливими цілями під час удосконалення правового регулювання діяльності блогерів та інших медіаучасників. Необхідність дотримання цього балансу полягає у створенні ефективного правового механізму, який би забезпечував свободу вираження думок блогерів, але водночас запобігав поширенню дезінформації та забороненої законом інформації, що може шкодити національній безпеці.

REFERENCES

Bibliography

Journal articles

1. MacKinnon Rebecca, ‘China’s Censorship 2.0: How companies censor bloggers’ [2009] 14 (2) First Monday <<https://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/download/2378/2089>> (accessed: 11.09.2023) (in English).
2. Nechyporuk Y, ‘Pravovyi status blohera’ (2022) 9 Yurydychnyi elektronnyi naukovyi zhurnal 172–6 <http://lsej.org.ua/9_2022/41.pdf> (accessed: 11.09.2023) (in Ukrainian).

Websites

3. Holovenko R, ‘Pravovyi status bloheriv v Ukraini: Aanaliz IMI’ (*Institut masovoi informatsii*, 28.06.2023) <<https://imi.org.ua/monitorings/pravovyj-status-bloheriv-v-ukrayini-analiz-imi-i53699>> (accessed: 11.09.2023) (in Ukrainian).

Ganna Krasnostup

²⁸ Про видавничу справу: Закон України від 5 червня 1997 р. № 318/97-ВР <<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/318/97-%D0%B2%D1%80#Text>> (дата звернення: 11.09.2023).

²⁹ Про державну таємницю: Закон України від 21 січня 1994 р. № 3855-XII <<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/3855-12#Text>> (дата звернення: 11.09.2023).

BLOGGERS: STATUS, ACTIVITY PRINCIPLES,
AND RESPONSIBILITIES DURING THE LEGAL REGIME
OF MARTIAL LAW

ABSTRACT. Against the backdrop of contemporary changes in the socio-political landscape, especially in conditions where a legal regime of martial law is in effect, social networks and online platforms have become a hub for intense communication, where bloggers are actively engaged. The status of bloggers, their principles of operation, and responsibility take on special significance in these conditions because their publications can influence public opinion, citizens' attitudes towards events, and government decisions. However, in the context of a legal regime of martial law, numerous questions arise concerning the legal status of bloggers, the boundaries of their activities, and liability for the dissemination of information.

This topic requires a detailed analysis and systematization of legal, sociological, and ethical aspects of bloggers' activities during a legal regime of martial law, making it relevant and important for further research. Considering uncertainty and the development of new means of communication, as well as changes in the legal field, understanding the role and responsibility of bloggers is an important step towards ensuring proper information security, maintaining the rule of law, and protecting citizens' rights during emergencies.

The purpose of this article is to investigate the issue of legal regulation in determining the status of bloggers, the principles of their activities, and responsibility, including during a legal regime of martial law, and to prepare proposals for improving information legislation.

The article is based on an analysis of the legal landscape, academic sources, legislation, and practical examples from both domestic and global contexts. The research findings contribute to a better understanding of the role and impact of bloggers in situations of martial law, as well as identifying potential avenues for enhancing the legal regulation of their activities while considering the necessity of ensuring information security.

On a legislative level, the concept of a "blogger" is not universally defined in most countries worldwide. The term "blogger" is more subjective and pertains to individuals who create and publish their own content on the Internet across various platforms such as blogs, social media, YouTube, and so forth. The definition of this term may be included in the internal rules of specific platforms or local regulatory rules. The legislation of other countries often regulates specific aspects of bloggers' activities, such as copyright, advertising, data protection, etc., but the term "blogger" itself may not always have a legal definition.

The legal regulation of the status and activities of bloggers in Ukraine is relevant due to the necessity to: protect their professional activities (dissemination of socially necessary information); hold them accountable for disseminating information prohibited by law. At the same time, ensuring the safety and protection of bloggers, journalists, and other media participants is a prerequisite for their effective participation in public discourse.

KEYWORDS: blogger; media; journalist; media representative; martial law.